

Odgoj u obitelji

Plevnjak, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:072906>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ

IVANA PLEVNJAK

ZAVRŠNI RAD

ODGOJ U OBITELJI

Čakovec, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ivana Plevnjak

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Odgoj u obitelji

MENTOR: doc.dr.sc. Adrijana Višnjić – Jevtić

Čakovec, 2021.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	4
SAŽETAK	5
SUMMARY	6
1. UVOD	7
2. ODGOJ.....	9
2.1. Odgoj kroz povijest	11
2.2. Teorije odgoja.....	12
2.3. Odgojna područja	13
3. OBITELJ	15
3.1. Razvoj obitelji kroz povijest.....	17
3.1.1. Tradicionalne i moderne obitelji.....	19
3.2. Vrste obitelji	20
3.3. Funkcionalne i disfunkcionalne obitelji	21
3.4. Teorije o obitelji	22
4. RODITELJSTVO.....	25
4.1. Suvremeno roditeljstvo.....	27
4.2. Roditeljski stilovi	28
5. VAŽNOST OBITELJI ZA RAZVOJ DJETETA	30
6. ZAKLJUČAK	32
LITERATURA.....	34
Kratka biografska bilješka.....	35
Izjava o izvornosti završnog rada.....	36

PREDGOVOR

Zahvaljujem mentorici doc. dr. sc. Adrijani Višnjić Jevtić koja je pratila cijeli proces nastajanja završnog rada i koja me svojim savjetima i nesebičnom pomoći usmjeravala u realizaciji tog procesa. Zahvaljujem se i ostalim profesorima Učiteljskog fakulteta u Zagrebu koji su svojim radom doprinijeli mom obrazovanju. Također, jednako veliku zahvalu upućujem svojim kolegicama i roditeljima koji su me podržavali kroz vrijeme studiranja.

SAŽETAK

Iako se promijenio oblik, struktura, važnost i trajnost obitelji, ona je i dalje temelj svake zajednice kao jedna od najstarijih društvenih institucija. Zbog evolucije obitelji i transformiranja njezinih određenih funkcija dolazi do podjele na tradicionalne i moderne obitelji. Ono što ipak povezuje sve vrste obitelji je odgoj kojim roditelji izravno utječu na oblikovanje emocionalnog, socijalnog i moralnog razvoja osobnosti djeteta. Malo je smjernica i savjeta koji roditeljima mogu poslužiti kao pomoć u obnašanju njihove uloge. Svojim odgojnim postupcima oni mogu štetiti ili doprinosti dječjem razvoju. Suvremeno roditeljstvo naglašava važnost međusobne interakcije između djeteta i roditelja dijeleći istu količinu moći. Odgoj u obitelji biti će ostvaren ako prevladavaju skladni obiteljski odnosi u kojima se njeguju pozitivne i zdrave vrijednosti koje omogućuju djetetu da ostvari svoje potencijale. Važno je od najranije dobi koristiti djelotvorne odgojne postupke kojima se izgrađuju odgovorni, samostalni i razboriti ljudi. Cilj završnog rada je utemeljenim činjenicama istaknuti važnost obitelji, odgoja i odgojnih vrijednosti kao preduvjet za funkcionalan odnos svake obitelji, ali i važnost skladnog suodnosa između bračnih partnera koji zajedno sudjeluju u roditeljstvu.

Ključne riječi: *odgoj, obitelj, odnos, dijete, roditelji.*

SUMMARY

Although its form, structure, importance and permanence have alternated throughout time it is still the foundation of every community as one of the oldest social institutions. Due to the development of the family institution and the transformation of its specific functions there is a theoretical division between traditional and modern families. However, what all families have in common is the upbringing by which the parents directly contribute to the shaping of the emotional, social and moral development of a child. There are a few guidelines and tips that can aid a parent in fulfilling their role. Through the upbringing of a child a parent can harm or positively contribute to child's development. Modern family emphasizes the importance of mutual interaction between a child and a parent by sharing the same amount of power. Successful family upbringing will be achieved if harmonious family relationships prevail, meaning that positive and healthy values, that enable a child to realize its full potential, are being nurtured. It is severely important to use effective educational procedures from an early age to build responsible, independent and prudent people. Main objective of this final work is to emphasise the importance of family, parenting and parental values as a foundation of functionality and harmony of a family using research and scientific literature. Furthermore, the goal is to accentuate the importance of a harmonious relationship between spouses who participate together in parenthood.

Keywords: upbringing, family, relationship, child, parents.

1. UVOD

Sadašnji roditelji susreću se s mnogo izazova u odgoju koji se uvelike promijenio. Postavlja se pitanje da li je nekadašnji autoritarni odgoj postao današnji popustljivi odgoj koji podilazi djetetu. Odnos roditelja i djeteta temelji se na dvosmjernoj komunikaciji zbog neosporivog utjecaja roditelja na dijete, ali i obrnuto. Odgovornost za kvalitetu odnosa između roditelja i djeteta pripada odrasloj osobi, odnosno roditeljima koji od prvog trenutka djeci predstavljaju model ponašanja koji djeca usvajaju. Svako je dijete individua za sebe i potrebno je to poštivati. Najbolji način za poštivanje dječje različitosti je davanje bezuvjetne ljubavi unutar obitelji kako bi se dijete moglo nesmetano razviti u samostalnu i odgovornu osobu. Unatoč turbulentnim promjenama kroz povijest, obitelji i danas imaju vlastitu kulturu i temelje. Svakoj su obitelji potrebne čvrste obiteljske vrijednosti i obiteljski postupci koji će osigurati da svi članovi obitelji zajednički rastu. Može se reći da je danas važna funkcionalnost obitelji u kojoj muškarci gotovo više da i nemaju moć nad ženama kao što nemaju ni odrasli nad djecom zbog srušene strukture moći. U društvu se događaju mnoge promjene koje utječu na obiteljsku zajednicu. Dolazi do promjene odgojnih metoda i stilova, čime se pred obitelj stavljaju novi izazovi. Najčešći izazov suvremenog roditelja postaje kako odgojiti sretno dijete. Jesu li današnji roditelji preopterećeni svakodnevnim obavezama zbog čega se zaboravlja važnost odgoja unutar obitelji ili svaka obitelj primjenjuje svoje odgojne metode i načela u skladu sa svojom kulturom? Ipak jedinstvenost obitelji je nemjerljiva jer je ona prva i najvažnija zajednica u životu djeteta. Njezina je najvažnija uloga odgoj koji bi trebao biti izvor ljubavi i sigurnosti zbog osiguravanja sretnog djetinjstva. Odgoju se ne pristupa samo kada se dijete loše ponaša, već se on kontinuirano događa od prvog dana djetetovog života. Postoje značajne razlike diljem svijeta u određenju obitelji, postoje različiti oblici i varijante. Zbog svoje važnosti obitelj postaje predmetom istraživanja znanstvenika različitih disciplina iz kojih proizlaze različite teorije o obitelji.

Predmet istraživanja ovog rada je proučavanje odgoja u obitelji. Razlog pristupa ovom istraživanju je potreba za osvješćivanjem što većeg broja ljudi o važnosti upotrebe suvremenih odgojnih postupaka i metoda unutar najstarije ljudske zajednice. Završni rad nastao je istraživanjem znanstvene literature, a sastoji se od osnovnih cjelina koje detaljno razrađuju temu rada. Prva cjelina rada je uvod u kojem

je ukratko opisana problematika rada gdje se spominju promjene i transformacija obitelji, zanemarivanje važnosti odgoja i roditeljstvo kao odnos temeljen na dvosmjernoj komunikaciji. Druga cjelina rada govori općenito o odgoju, o odgoju kroz povijest, o teorijama odgoja i integriranosti različitih odgojnih područja u obiteljskom odgoju. Na drugu cjelinu nastavlja se treća cjelina u kojoj se teorijski razrađuje obitelj i razvoj obitelji kroz povijest te vrste i varijante obitelji. U nastavku se opisuje pojam roditeljstva te su navedeni i opisani različiti roditeljski stilovi koji se koriste u odgoju. Peta cjelina naglašava važnost obitelji za cjelokupan razvoj djeteta. Šesta, ujedno i posljednja cjelina rada predstavlja zaključak u kojem su navedene problematike odgoja u obitelji.

2. ODGOJ

„Obiteljski odgoj je prvi odgoj u životu djeteta. On je temelj svakog drugog odgojnog utjecaja. U tome svaka obitelj ima neprocjenjivu ulogu, obvezu i odgovornost“ (Stevanović, 2000, str. 373). Odgoj kreće od samog začeca i gotovo nikad ne prestaje. Djeca se prvi puta susreću s odgojem u obitelji. Pravilnim odgojem djeca stječu vrijednosti, kulturu i tradiciju koju njeguju tijekom svog života i prenose na daljnje generacije. Najznačajniji uvjet obiteljskog odgoja su skladni obiteljski odnosi, a njih ima svaka obitelj koja se temelji na zajednici ravnopravnih osoba u kojoj roditelji vode obitelj, a djeca se u njoj odgajaju (Rečić, 1996). Vukasović (2001) objašnjava odgoj kroz tri značajna procesa: proces usvajanja znanja, umijeća i navika, proces izgrađivanja i oblikovanja karaktera i osobnosti, te proces razvijanja tjelesnih i intelektualnih snaga i sposobnosti. U svakoj obitelji postoje odgovorne osobe za realiziranje tih procesa, a to su najčešće roditelji koji vode obitelj, kroz postavljanje određenih granica, norma i određenih pravila. Pravila koja u odgoju ne bi smjela biti prestroga, a ni preblaga. Najčešća greška nastaje kada se pravila postavljaju samo kada dijete pokazuje neprihvatljiva ponašanja. Djeca od najranije dobi stječu znanja, stoga je potrebno djecu usmjeravati ka prihvatljivim oblicima ponašanja na način da djeca jasno znaju svoje granice. S druge strane, djeci je potrebna sloboda, otvorena komunikacija i razumijevanje kako bi mogli razvijati slobodno i kritički argumentirano mišljenje. Ako se djeca u zajednici osjećaju sigurno i voljeno, oni mogu rasti i napredovati. Također, važno je da se i oba roditelja osjećaju dovoljno kompetentnima da bi mogli zajednički djelovati. Osim pravila, potrebno je djetetu pružiti naviku ponavljanjem određenih odgojnih postupaka. Djetetu treba i primjer pravilnog ponašanja jer će ono najčešće uzeti kao uzor nekog iz svoje bliske okoline čije će ponašanje podržavati i zbog čega će i samo prihvatiti neke karakteristike takvog ponašanja. Zbog toga je potrebno da odgovorna osoba za dijete ima i određeni nadzor nad njime kako bi ga mogla spriječiti od potencijalnih opasnosti tako dugo dok dijete samo ne postane svjesno opasnosti svoje okoline. Da bi dijete postalo svjesno sebe i svojih postupaka, potrebna mu je sloboda izbora kako bi samo moglo snositi odgovornost za svoju odluku. Ono što je djetetu svakako potrebno je pohvala za dobre rezultate koje je samo ostvarilo. Obitelj je ta koja odabire hoće li ili neće djetetu omogućiti pravilan odgoj u kojem će ono samo birati aktivnosti koje odgovaraju njegovim interesima i zadovoljavaju sve njegove potrebe. Preduvjeti za ostvarenje obiteljskog odgoja koje obitelj mora zadovoljavati

na osnovnoj razini su skladni obiteljski odnosi, pedagoške i socijalne kvalitete, dobre ekonomske prilike i organizacija života u obitelji ili dnevni red (Rečić, 1996).

„Odgojem u obitelji dijete postaje odraz sredine u kojoj živi, a temeljni okvir za razvoj njegove individualnosti jesu vrijednosti i običaji vlastite obitelji“ (Ljubetić, 2007, str. 28). Svaka obitelj ima različiti odgoj kojim ona postaje zagovornik vlastite obiteljske kulture. Zadovoljavajući odgoj ispunjava zahtjeve zdravstveno-higijenskog aspekta, moralno-kognitivnog aspekta, afektivno-konativnog aspekta, pedagoško-psihološkog aspekta, sportsko-rekreativnog aspekta, komunikacijsko-kreatologijskog aspekta, ergologijsko-ekološkog aspekta i kulturno-zabavnog aspekta (Stevanović, 2000). Preko navedenih aspekata roditelji, odnosno skrbnici izravno utječu na djetetov razvoj.

Roditelji mogu izravno utjecati na djetetov razvoj i preko odgojnih metoda. Odgojne metode prema Stevanović (2000) su: metoda razgovora, metoda uvjeravanja i ubjeđivanja, metoda ograničavanja i prinude, metoda navikavanja, metoda motiviranja i stimuliranja, metoda promjene okoline, metoda usmjeravanja i supstitucije, metoda strukturiranih igara, metoda praćenja djece i metoda natjecanja. Za kvalitetni odgoj potrebno je kombinirati više navedenih metoda istovremeno u različitim odgojnim sredinama.

Prema Rosić i Zloković (2002) postoje dvije odgojne sredine u kojima je moguće ostvariti odgojni proces:

- Intencionalne odgojne sredine – ovaj pojam odnosi se na ljudske zajednice čija je primarna funkcija odgoj djeteta (obitelj).
- Funkcionalne odgojne sredine – ovaj pojam odnosi se na institucije i ustanove u kojima se ostvaruje proces odgoja.

Vujčić (2013) navodi tri temeljne paradigme odgoja:

- Naturalistička paradigma – objašnjava da je bit odgoja u svakom pojedincu razvoj „koda prirode“.
- Empiricistička paradigma – u središtu odgoja je pojedinac koji se smatra praznom pločom.
- Progresivna paradigma – naglašava se važnost dječjeg zajedničkog rješavanja problema.

Nakon upoznavanja temeljnih sastavnica odgoja koje su važne za daljnje razumijevanje ovog rada, kratko će se govoriti o procesu odgoja kroz povijest.

2.1. Odgoj kroz povijest

Odgoj je kao i obitelj prošao kroz veliku transformaciju. „Osnovne vrijednosti, koje su tijekom više od dva stoljeća omogućavale siguran temelj obitelji, sada prolaze kroz razdoblje dezintegracije i promjene i to u gotovo svim dijelovima svijeta“ (Juul, Vaše kompetentno dijete, 2017, str. 15). Kruti odgojni postupci postali su dio prošlosti. U dalekoj prošlosti stari grčki filozofi prvo spominju kontekst odgoja. Sokrat je jedan od trojice grčkih filozofa i on se zalagao za učenje u kojem su vrline najveća vrijednost odgoja. Platon je prva osoba koja je tada postavila jasne granice između shvaćanja odgoja i obrazovanja. Isticao je da je važno da se jasno zna što je dobro, kako bi se moglo izbjeći zlo (Stevanović, 2000). Njegov učenik, Aristotel nastavio je naglašavati važnost odgoja koji je postao glavna funkcija države (Vujčić, 2013). Vjeruje da se odgoj izgrađuje od kvalitetnih vrlina. Platon i Aristotel zagovornici su uređenja u kojem država preuzima ulogu odgoja djece. S druge strane, Rimljani su odgajali tako da su odgajanike pretvarali u sposobne govornike.

Odgoju se pridaje sve veća pažnja i on na neki način postaje u središtu promatranja. Već se u srednjem vijeku naglašava odgoj kao bitna sastavnica u oblikovanju dječjeg karaktera. Najveća pažnja usmjerava se na čovjeka i na zadovoljavanje njegovih interesa. Montaigne govori da se dobri rezultati mogu postići samo vještinom, razumom i uz pomoć, a ne krutim i hladnim postupcima iz kojih izvire strogoća (Vujčić, 2013). Cilj odgoja u srednjem vijeku bio je osposobiti što više odgajanika za služenje crkvi i Bogu.

Nastavno na srednji vijek, u novom se vijeku i dalje nastavlja protivljenje strogim odgojnim postupcima. Pojavljuje se renesansa i humanizam koji za cilj imaju odgoj koji teži izgradnji čovječanstva i svjetovnog čovjeka koji ovladava naukom i umjetnosti (Stevanović, 2000). Komensky se zalagao za institucionalni odgoj koji je nalik obiteljskom, ali se odvija u školama. Imao je veliki utjecaj u razvoju didaktike. Osim njega, valja spomenuti i Johna Lockeja čije se ideje i dan danas zagovaraju. Njegov najveći doprinos bio je određenje čovjeka, pojedinca kao tabulu rasu, odnosno on smatra da je dijete po rođenju prazna ploča koju roditelji mogu sami

oblikovati i za koju su oni odgovorni. U središte svog istraživanja Locke stavlja čovjekov razum, dok Rousseau u središte stavlja samu bit čovjeka. Zalaže se za odgoj u kojem čovjeka treba odgajati u skladu s onim što čovjek jest, a ne s onim što nije (Vujčić, 2013). S druge strane se pojavljuje Kant koji iznosi oprečne tvrdnje. Smatra da je odgoj moguć jedino ako su određena čvrsta pravila i granice koje se moraju poštivati.

Veliki trag za sobom ostavio je i Herbart koji smatra da je cilj odgoja definiranje volje. Oslanja se na pretpostavku da se dijete rađa bez moralnog karaktera, koji treba savladati isključivo odgojem.

Kroz povijest su utvrđeni čvrsti odgojni temelji na kojima su i dan danas izgrađene brojne obitelji. Odgoj se ne može promatrati bez poznavanja nekih osnovnih činjenica i poznatih ličnosti koje su dale svoj doprinos s ciljem unapređenja i boljeg razumijevanja odgoja. Promjenama i razvojem društveno – političkih uređenja kroz povijest čovječanstva, odgoj i obitelj promijenili su se kroz svoju funkciju, vrijednosti i strukturu. Te promjene rezultirale su velikom raznolikošću obiteljske strukture koje ne osiguravaju podjednaku kvalitetu i zadovoljavanje dječjih potreba, uvjeta za optimalan dječji razvoj i odgoj (Ljubetić, 2007). Zbog velike promjene i u samom načinu življenja života, suvremene obitelji ne oslanjaju se na tradicionalne odgojne oblike, već same stvaraju vlastitu kulturu i ozračje u kojem odgajaju svoju djecu njegujući vrijednosti za koje se zalažu i uvažavajući karakterne crte svakog pojedinca u obitelji. Osim s povijesnog aspekta, odgoj se može promatrati i u vidu različitih teorija.

2.2. Teorije odgoja

Obitelji se još od nekad pripisivala zadaća odgoja djece. U prošlosti obitelj nije imala samo primarnu funkciju odgoja, već i obrazovanja i raznih drugih uloga koje bi djecu pripremile na moguće životne situacije. Suvremene obitelji više ne obnašaju velik broj uloga kao što su to nekad radile obitelji. Danas su uloge raspodijeljene između obitelji i između institucija. Prevladava težnja kako „odgoj treba biti sinkroniziran, jedinstven i zajednički; ne samo škole i obitelji, nego i cijelog društva“ (Stevanović, 2000, str. 450). Ipak, zbog promjena u društvu, javljaju

se različite teorije koje se dotiču obiteljskog odgoja. Stevanović (2000) navodi sljedeće teorije odgoja:

Prva teorija više je socijalnog usmjerenja, odnosi se na društveni odgoj, a zalaže se da država preuzme djecu i da ih ona odgoja. Zagovornici te teorije su Platon i Aristotel.

Druga teorija odnosi se na institucionalni odgoj u školama, a zalaže se da taj odgoj mora biti što više sličan onom koji se vodi u obitelji. Zagovornici te teorije su Komensky, Kvintilijan, Pestalozzi i Makarenko.

Treća teorija odnosi se na obitelj čija je uloga da djecu pripremi za školu, suživot s drugima i zajedničko učenje.

Četvrta teorija sastoji se od dva gledišta. Prvo gledište odnosi se na prirodni odgoj djece i zagovornik je Rousseau. Drugo gledište govori da je potrebno utvrditi sadržaje koje dijete treba savladati kod kuće prije nego što krene u školu, dakle do 6. godine života. Zagovornik tog gledišta je Komensky.

Peta teorija je psihoanalitička teorija koja ističe ulogu majke u odgoju, posebice s aspekta rješavanja Edipovog kompleksa. Zagovornik teorije je i njezin utemeljitelj Freud.

Navedene teorije mogu se razvrstati u psihološke, pedagoške i općedruštvene teorije o odgoju. Razlika između tih teorija je u onome za što se zalažu. Neke teorije naglašavaju ulogu majke i općenito obitelji u odgoju, dok druge naglašavaju ulogu društva i okoline u odgoju. Znanja o odgoju se konstantno dopunjavaju, mijenjaju i stvaraju se nove teorije koje teže objašnjenju odgoja i različitih odgojnih područja, o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

2.3. Odgojna područja

Stevanović (2000) definira odgoj kao složen, dugotrajan i otvoren proces nastajanja, izgrađivanja i oblikovanja čovjeka kao ljudskog bića. U suvremeni obiteljski odgoj danas su integrirana i mnoga odgojna područja. Prema Stevanoviću (2000) postoji deset različitih odgojnih područja:

- Tjelesni razvoj djeteta – odnosi se na intenzivni razvitak dječjeg organizma, stjecanje zdravih navika i otpornosti. Započinje i odvija se unutar obitelji.
- Intelektualni razvoj djeteta – odnosi se na djetetovo stjecanje prvih iskustva, znanja i navika. Odvija se u obitelji.
- Moralni razvoj djeteta – odvija se preko roditeljskih društvenih odnosa koje dijete promatra i na taj način ono reflektira i poprima različite oblike ponašanja.
- Estetski razvoj djeteta – događa se kada je dijete okruženo lijepim stvarima koje ga motiviraju da i samo stvara.
- Radni i tehnički odgoj – odvija se u obitelji kada dijete promatra radno aktivne osobe iz svoje bliske okoline kako rade. Uključivanjem djeteta u njemu pristupačne poslove omogućuje djetetu da stvori radne navike.
- Ekološki odgoj – započinje u obitelji, a odnosi se na čistoću i stjecanje higijenskih navika.
- Ergologijski odgoj – učenje da jedino vlastitim radom čovjek može napredovati.
- Viktimološki odgoj – govori na koji način razviti skladne emocionalne odnose.
- Kreatologijski razvoj – kreće od obitelji koja djecu potiče na prihvatljivo književno, glazbeno, likovno i scensko izražavanje.
- Religijski odgoj – potiče se stvaranje duhovnih, etičkih i kulturnih vrijednosti.

„Sva ova odgojna područja predstavljaju nerazrušivu cjelinu i treba ih integrativno promatrati u obiteljskom odgoju jer se samo na taj način mogu postizati željeni rezultati“ (Stevanović, 2000, str. 430). Obitelj koja svojim postupcima utječe na pravilan razvoj svih ovih područja, ostvaruje namjerni proces – odgoj. Odgoj koji je povezuje sve generacije kroz jedinstvenu zajednicu – obitelj.

3. OBITELJ

Čovjek je društveno biće, koje većinu svog života živi u obitelji gdje doživljava prva iskustva pomoću kojih se oblikuje. Obitelj je društvena zajednica čije su karakteristike zajedničko prebivanje, ekonomska suradnja i razmnožavanje, a uključuje odrasle osobe oba spola, od kojih najmanje dvoje održavaju društveno odobrenu spolnu vezu i imaju jedno ili više vlastite ili usvojene djece od odraslih koji spolno kohabitiraju (Stevanović, 2000). Uloga obitelji je obnašanje reproduktivne, odgojne, moralne, društveno-kulturne, seksualne i ekonomske funkcije koje utječu na njezin budući reproduktivni, socijalni, kulturni, obrazovni, društveni i ekonomski razvoj. Najstarija je društvena zajednica te je određena životnim ciklusom koji se sastoji od njezine vanjske i unutarnje dinamike. Unutarnjom dinamikom obilježen je rast i razvoj svakog člana obitelji. Cjelokupna dinamika obitelji određena je bio-socijalnim i društveno-kulturnim elementima. Društveno-kulturni elementi su oni elementi koji osiguravaju kontinuitet obitelji i povezivanje njezinih članova s društvom. Članovi obitelji prolaze kroz proces socijalizacije, individualizacije (personalizacije) i kulturalizacije. Za kontinuitet obitelji i njezino funkcioniranje važno je međusobno surađivanje i uzajaman suodnos njezinih članova.

Obitelj postoji otkad i ljudsko društvo, ona povezuje čovjekovo biološko i socijalno, zajedno s čovjekom i društvom se razvija i usavršava, uspinjući se na svom razvojnem putu kako bi mogla opstati kao jedinka (Janković, 2004). Njezino postojanje može se promatrati s četiri različitih gledišta. Promatrajući je s biološkog gledišta ona služi samo za stvaranje niza generacija, odnosno za očuvanje ljudske vrste. Iz ekonomskog gledišta njezin je zadatak uzdržavanje svih članova. Psihološka perspektiva ima tendenciju obitelji koja zadovoljava emocionalne potrebe, a socijalna se zalaže za obitelj unutar koje se ostvaruju društveni odnosi preko druženja i suradnje.

Obitelj postaje predmetom istraživanja brojnih znanosti. Najčešće znanosti koje se bave različitim aspektima obitelji su pedagogija, psihologija, demografija i sociologija. Postavljaju različite teorije o obitelji, a najviše se naglašava važnost međusobnih odnosa u obitelji. Odnosi u obitelji utječu na zdravlje i cjelokupan razvoj pojedinca. Oni mogu biti konstruktivnog ili destruktivnog karaktera, odnosno mogu varirati od krajnje pasivnog, odsutnog utjecaja pojedinca do krajnje aktivnog, prisutnog utjecaja (Juul, 2002). Svi članovi obitelji utječu na funkcioniranje obitelji

svojim socijalnim, genetskim i kulturnim karakteristikama. Stoga, obitelj zahtijeva odraslu osobu koja će ju znati voditi. Obitelj ne smije voditi dijete koje još ne može i ne zna procijeniti što je dobro i potrebno obiteljskoj zajednici, jer se njegove odluke nalaze između njegovih želja i realne stvarnosti.

Osim čvrstog vođenja, suvremenoj obitelji su potrebna i osnaživanja kroz različita savjetovanja. Zbog duboke transformacije (smanjivanja obima obitelji, izmijenjene uloge muškarca i žene, promijenjene strukture, uloge i vrijednosti obitelji) iz koje su proizašle promjene koje su zadesile obitelj, dolazi do njezinog slabljenja. Obitelj postaje pod sve većim pritiskom štetnih utjecaja. Primjerice utjecaj radne nesigurnosti, radnog stresa na obitelj, ekonomskog stresa i nezaposlenosti. Stoga se javlja sve veća potreba za podrškom i zbog drugačije obiteljske kulture i različitih stilova života što je za posljedicu uzelo nesigurnost i nestabilnost mnogih obitelji. Teško je odrediti obiteljska karakteristična obilježja zbog njezine stalne izloženosti transformacijama, gdje svaka obitelj konstruira svoje uloge i karakteristike. Iz tog je razloga danas zabilježeno postojanje mnogo različitih varijanti obitelji. Unatoč silnim promjenama, primarna uloga obitelji i dalje ostaje briga o djetetu, osiguravanje optimalnih uvjeta za pravilan psihofizički razvoj djeteta. Za razvoj djeteta unutar obitelji, važan je i obiteljski psihološki identitet koji se razvija i mijenja, a kojeg oblikuju interakcije između jednog člana, individue i njegove interpersonalne sredine (Stevanović, 2000). Psihološki identitet oblikuje obitelj, njezine članove i njihovo značenje u životu. Od velikog je značaja za uzajamnu povezanost pojedinca i obitelji koja se ostvaruje preko identiteta obitelji, individualnog identiteta i identiteta obiteljskog para (Stevanović, 2000).

Danas često dolazi do kontradiktornih odgovora na pitanje tko čini obitelj i je li moguće obitelj odrediti, zbog značajnih razlika u samom određenju obitelji diljem svijeta. Da bi se bolje razumjela različita određenja obitelji, važno je poznavati i različite obiteljske cikluse. Ciklus orijentacije odnosi se na primarnu obitelj gdje se čovjek rađa i obitava sve do kada ne pronađe životnog partnera s kojim će stupiti u bračnu zajednicu. Stupanjem u brak on prelazi u ciklus prokreacije u kojem se ostvaruje u ulozi roditelja. Odrastanjem djeca postupno odlaze iz obitelji, prateći svoj ciklus, a njihovi roditelji prelaze u ciklus izolacije u kojem su njihove aktivnosti svedene na minimum i gdje se može primijetiti njihovo postupno izoliranje zbog starosti. Na temelju ovih ciklusa može se uvidjeti da čovjek idealnu obitelj stvara

sklapanjem braka. Ipak, obitelj ne mora nužno biti određena bračnim ugovorom između supružnika, jer u današnje vrijeme postoji mnogo obitelji koje nisu nastale na temelju zasnivanja braka. Brak je u uskoj svezi s pojmom obitelji, a u civiliziranim društvima jedina je pravno regulirana institucija no ne smije se ni zaboraviti da obitelj predstavljaju i zajednice koje su nastale izvan društveno dopuštenih i propisanih bračnih oblika (Ljubetić, 2007). Tako je danas sve prisutniji oblik nepotpune jednoroditeljske obitelji do koje najčešće dolazi zbog smrti jednog od roditelja, rastave, poslovne situacije i slično. S druge strane postoje i djed ili baka obitelji (grandfamily) u kojima jedan od njih dvoje preuzima ulogu primarnog skrbnika. Osim objašnjenih oblika, postoje i adoptirane obitelji, razvedene obitelji s razdvojenom djecom, očuh ili maćeha u obitelji i njihova djeca. Brojna istraživanja pokazuju da nijedan od ovih oblika nije dovoljno poticajan za cjelokupan djetetov razvoj. Povoljna obitelj, bez obzira na koji je način ona zasnovana, bila bi ona potpuna obitelj s jednim ili više djece u kojoj prevladava dobra emocionalna komunikacija gdje svi članovi zajedno svakodnevno uče i umnožavaju svoja znanja i iskustva. Ipak, poznato je da čak i one obitelji koje imaju sve preduvjete za ostvarivanje skladnog obiteljskog života, nisu uvijek najuspješnije u tome.

„Ono što pojedinac jest i što on znači, nije on kao zasebno biće, nego kao član jedne velike ljudske zajednice, koja njegov materijalni i duhovni život vodi od rođenja do smrti.“ – Albert Einstein

Obitelj je univerzalna zajednica koja se može smatrati prvim odgajateljem djeteta. Za potpuno razumijevanje jedinstvene društvene zajednice koja svojim postojanjem garantira opstanak ljudskom rodu, potrebno je razumjeti i njezino putovanje kroz daleku prošlost.

3.1. Razvoj obitelji kroz povijest

Obitelj je i u dalekoj prošlosti obavljala veliki broj uloga kao primarna zajednica čovjeka. Paradigma „normalne obitelji“ kakva je nekad bila, danas je razbijena raznim evolucijskim promjenama. Već se u doba Strabona, Polibija i Herodota pisalo o obitelji unutar koje su prevladavali matrijarhalni odnosi. Sve uloge obnašala je majka, dok je status oca bio poprilično nesiguran. Pojavom patrijarhata dolazi do izrazitog slabljenja majčine uloge zbog čega ona gubi sva prava. Nadalje je

obiteljima vladao *pater familias* koji je odlučivao o životu svih članova. Otac je snosio svu odgovornost i davao naredbe koje su ostali, pa tako i majka njegove djece, morali poštovati. Žene su bile vrijedne samo u reprodukcijском smislu. Čak ni ženska djeca nisu vrijedila koliko muška. Djevojčice su bile izrabljivane kroz obavljanje teških fizičkih poslova, prostituciju i slično. Nakon smrti *pater familiasa*, autoritet je generacijski skliznuo u ruke drugom muškarcu, koji je nastavio vladati jednakim tonalitetom.

Prvi pomak događa se u devetnaestom stoljeću kada su ustanovljena prava ženskog spola. Prema Rosić i Zloković (2002) promjene su se odnosile na ulogu žene u braku, pravo žene za zaštitu, respektiranje žene u donošenju odluka, respektiranje žene u kontroli i brizi o djetetu, poštivanje njene odluke o rastavi i drugo. Obitelj se znatno mijenja, jer se mijenja njezina dotad najistaknutija sastavnica. Otac više nije autoritet obitelji, već dolazi do raspodjele odgovornosti i obaveza između oba roditelja, što znači da otac više nije jedini koji prehranjuje obitelj.

Druga velika promjena dolazi s pojavom industrijske revolucije. Događa se veliki obrat u funkcioniranju obitelji, jer majke počinju privređivati za obitelj, jednako kao i očeви. U tom razdoblju obitelji prijete mnogi rizični faktori poput razvoda, raznih bolesti i problema u ponašanju djece. Stoga je utemeljen holistički pristup problemima obitelji koji daje objašnjenja za takve kompleksne pojave (Rosić, V., i Zloković, J., 2002).

Svoj doprinos u istraživanju povijesti obitelji ostavili su Michael Young i Peter Willmott prema (Stevanović, 2000) koji govore o četiri faze obiteljskog života. Prva faza počinje s predindustrijskom obitelji u kojoj muž i žena zajedno sa svojom djecom rade najčešće na poljoprivredi. Druga faza donosi nove promjene. Obitelj više zajedno ne radi u poljoprivredi jer dolazi do industrijske revolucije koja omogućuje ljudima da rade za nadnicu. U trećoj fazi dolazi do poboljšanih uvjeta života. Sve je više zaposlenih u obitelji, bolji su uvjeti stanovanja i veći je životni standard. Četvrta faza okarakterizirana je pojavom asimetrične obitelji u kojoj se obiteljski život rukovodećeg kadra sveo na posao i napredovanje u poslu dok žena ostaje kod kuće kako bi mogla voditi brigu o svojoj djeci.

Kroz povijest su zabilježene i promjene u seoskim i gradskim obiteljima, bez obzira na već postojeće razlike u njihovoj kulturno-povijesnoj tradiciji, kulturi i

standardu (Stevanović, 2000). Suvremene obitelji prilagođavaju se industrijskom društvu. Danas će u odgoju djece oba roditelja pružati potrebnu pomoć u skladu sa vlastitim obrazovnim i drugim sposobnostima i afinitetima (Stevanović, 2000). Grgec – Petroci, Lacković i Maleš (2011) govore da se odnos majke i djeteta i oca i djeteta uvelike razlikuje, no da je prije svega najvažnije da roditelji zajednički donose odluke. Obiteljske funkcije promijenjene su brojnim transformacijama, a kao rezultat svega navedenog dolazi do pojave tradicionalnih i modernih obitelji.

3.1.1. Tradicionalne i moderne obitelji

Postojanje tradicionalnih i modernih obitelji uvjetovano je promjenama koje su se dogodile u prošlosti. Suvremena, odnosno moderna obitelj bitno se razlikuje od tradicionalne. Najveće promjene desile su se u strukturi i veličini obitelji, ulogama njezinih članova, stilu odgoja, korištenju slobodnog vremena, brizi o ekonomskoj sigurnosti, socijalizaciji djece i u odgojnoj funkciji (Rosić, V., i Zloković, J., 2002). Za tradicionalne obitelji karakteristično je da na jednom mjestu obitava više članova obitelji, primjerice jedna obitelj sastoji se od roditelja, njihove djece i ostalih članova šire obitelji. Osim u strukturi, jasna su određenja i u ulogama. Tradicija nalaže da je otac osoba koja privređuje za obitelj, dok je majčina uloga odgoj djeteta i briga o kućanstvu. Slobodno vrijeme provodi se kod kuće, a djecu se odgaja autoritarnim odgojnim stilom.

S druge strane, moderna obitelj njeguje drugačija razmišljanja. Prema Rosić i Zloković (2002) suvremene obitelji ponajviše se razlikuju u samoj strukturi. Navode da su osim klasične obitelji koja se sastoji od roditelja, njihove djece, bake i djeda, sve češće i neke druge obiteljske strukture poput binuklearne obitelji (obitelji razvedenih brakova), samohrane majke i izvanbračne veze. To je model obitelji koji se sastoji od malog broja ljudi koji ne moraju nužno imati djecu. Djeca se odgajaju autoritarnim, autoritativnim ili permisivnim stilom. Odgoj se više ne odvija samo u domu obitelji, već se i odgoj i slobodno vrijeme premještaju van obitelji. Unutar obitelji pojavljuje se oblik ekonomske podrške od starijih članova prema mlađim.

Razgraničavanjem tradicionalnih od modernih obitelji dolazi do pojave obiteljske taksonomije. Obiteljska taksonomija sastoji se od četiri dimenzije: biološke veze, bračnog statusa, roditeljstva i zaposlenosti te seksualne orijentacije

(Rosić, V., i Zloković, J., 2002). To su najčešće razlike koje se javljaju u suvremeno doba, s pojavom modernih obitelji. Ipak, postoje i specifične razlike u funkcioniranju obiteljskih zajednica. Pojavljuju se bitne transformacije u dnevnim obavezama i događanjima unutar obitelji, predrasudama i stereotipima (ponajviše spolnim), očekivanjima, vrijednostima, ciljevima i obiteljskim ritualima. Sve navedene promjene odvajaju model suvremene obitelji od modela tradicionalnih.

Tradicionalni model polako odlazi u zaborav, a sve veća orijentacija usmjerena je na obitelji današnjice koje su veoma promjenjive i odgovaraju potrebama društva. Sigurno je da oba modela veže zajednička karakteristika obitelji – ljubav. „Obitelj je promjenjiva društvena zajednica koja u sebi nosi breme naše stvarnosti i svoje uloge ostvaruje uz moguće napore i potporu društva“ (Rosić, V., i Zloković, J., 2002, str. 17).

Navedene i opisane promjene dovele su do oblikovanja vrsta obitelji u kojima će se više govoriti u nastavku.

3.2. Vrste obitelji

Kao odgovor na zahtjeve današnjeg društva nastale su različite vrste obitelji. U prvom redu razlikuju se potpune i nepotpune obitelji (Stevanović, 2000). Potpune obitelji karakteriziraju se kao obitelji koje se sastoje od majke, oca i njihove djece, a koji žive na zajedničkom posjedu. S druge strane, nepotpune obitelji su one obitelji u kojima je naglasak na jednom roditelji koji je sveprisutan, to može biti otac ili majka.

Obitelji se još dijele na nuklearne (potpune i nepotpune) i proširene. Prema Stevanoviću (2000) potpunu nuklearnu obitelj čine supružnici s djecom, dok nepotpunu čine samo supružnici. Proširena obitelj odnosi se na roditelje, njihovu djecu i ostale njihove srodnike koji su međusobno povezani bračnim ugovorom ili krvnim srodstvom.

Osim navedenih, postoje i nepotpune jednoroditeljske obitelji u kojima sve obaveze leže na samo jednom roditelju, razvedene obitelji s razdvojenom djecom u kojima najčešće djeca osjećaju negativne posljedice rastave, adoptirane obitelji koje se sastoje od supružnika i adoptivnog djeteta, obitelji s očuhom ili maćehom koji nisu uvijek prihvaćeni od strane djece i drugih članova, osobito ako sa sobom dovedu

i vlastitu djecu. Premda to ne mora značiti, jer se u većini slučajeva novi član rado prihvaća, osobito ako je roditelj svoju djece upoznao sa svojim namjerama i s tom osobom i ako je djeci dao vremena da apsorbiraju tu informaciju (Stevanović, 2000).

Ipak, sve obitelji su vrijedne. Nije važno koliko članova sačinjava obitelj, ni kolika je njezina društvena i ekonomska moć, već kolika je kvaliteta njezinih odnosa i vrijednosti za koje se zalaže. Važan je i način na koji obitelj djeluje. Svojim djelovanjem ona može biti funkcionalna ili disfunkcionalna.

3.3. Funkcionalne i disfunkcionalne obitelji

Funkcionalne obitelji mogu se nazvati još i zdrave obitelji, a disfunkcionalne obitelji nezdrave. Ljubetić (2007) navodi da su funkcionalne obitelji one obitelji u kojima se otac i majka brinu za što kvalitetniji obiteljski život ulažući svoje vrijeme i energiju u oblikovanje obitelji s višim standardima odnosa. Karakteristike funkcionalnih obitelji su jasno određene granice, poštivanje privatnosti pojedinca, prihvatljiva komunikacija i slobodnije izražavanje emocija.

S druge strane se nalaze disfunkcionalne obitelji. Oslabljene obitelji čiji se temelji ruše jer se ne mogu nositi sa svojim obavezama i odgovornostima. To su najčešće obitelji u kojima se vrši neka vrsta nasilja. Postoje velike šanse da djeca koja odrastaju u takvim obiteljima razviju neke probleme u ponašanju. Disfunkcionalne obitelji suočene su s različitim vrstama nasilja, bračni odnosi su napeti i puni nepovjerenja, a djeca koja odrastaju u toj obitelji nemaju roditelji nadzor i teže razvijaju osjećaj emocionalne stabilnosti na kojoj bi temeljila svoje buduće odnose (Ljubetić, 2007). U disfunkcionalnim obiteljima prevladavaju negativne emocije koje izazivaju negativne reakcije članova.

U današnje vrijeme ljudi se sve više orijentiraju na ostvarivanje vlastite karijere i zarađivanje novca zbog čega dolazi do odgađanja osnivanja obitelji. Nažalost, takva uvjerenja mogu ugroziti zdravlje čitave obitelji. Zdravlje obitelji može se narušiti i lošom pripremljenošću za nošenje sa stresom, lošom komunikacijom, izoliranošću, nepovjerenjem i nedostatkom samopouzdanja. „Mnoge obitelji funkcioniraju unutar tih dvaju ekstrema – funkcionalnosti i disfunkcionalnosti, a njihov sustav vrijednosti i spremnost na djelovanje ključne su

determinante djelotvornog suočavanja s kriznim situacijama“ (Ljubetić, 2007, str. 32).

Istraživanja koja se bave sastavnicama i funkcionalnošću obiteljske zajednice doprinijela su razvoju različitih teorija o kojima će se više govoriti u nastavku.

3.4. Teorije o obitelji

Razvijene su brojne teorije kojima se nastoji odgovoriti na brojne nedoumice o obitelji, ali su i otvorena nova područja za istraživanje o kojima se dosad nije raspravljalo. Osvrnuvši se na povijest proučavanja obitelji Christensen i Janković (2004) definirali su četiri faze: predistraživanje, istraživanje i proučavanje pisanih izvora, energentna znanost i teorijski sustav. Predistraživanje je faza koja se odnosi na razdoblje do 1850. godine, a čine ju najčešće vjerovanja religioznog karaktera koja tumače obitelj kroz filozofske odrednice. Istraživanje i proučavanje pisanih izvora odnosi se na razdoblje tijekom druge polovice 19. stoljeća, u kojem se provode brojna opsežna istraživanja usmjerena na industrijske obitelji. U drugoj polovici 20. stoljeća, pojavljuje se energentna znanost koja se bavi proučavanjem odnosa u obitelji. „Nakon pedesetih godina slijedi četvrta faza u kojoj se izgrađuje cjelokupnost sustava znanstvenog pogleda na obitelj. Pozornost je usmjerena na stvaranje konceptualnih osnova ovog područja u koje je trebalo ugraditi ogroman materijal, brojne nove spoznaje dobivene novim istraživanjima, vezane uz obitelj i njezino funkcioniranje“ (Janković, 2004, str. 20).

Unatoč raznolikim problemima u pristupu istraživanja obitelji, teoretičari su definirali osam teorija o obitelji.

Simboličko-interakcijska teorija proučava na koji način obitelj funkcionira u odnosu na ponašanje njezinih članova (Janković, 2004). Naglašava važnost preuzimanja uloga (u različitim okolnostima društva u kojima je nužno prilagoditi vlastito ponašanje preuzetom ulozi), igranja uloga (ponašati se u skladu s zahtjevima preuzete uloge) i kreiranja uloga (kreirati ulogu prema vlastitim afinitetima, ali da i dalje ispunjava zahtjeve preuzete uloge, pri čemu treba uzeti u obzir utjecaj iz okruženja). Prednost ove teorije je da ona daje realnu sliku o kvaliteti nekog odnosa.

Nedostaci teorije leže u nedovoljnoj orijentiranosti na emocije, širi društveni kontekst obitelji i ulogu moći unutar odnosa.

Biološko-analitička teorija proučava vezu naslijeđa, odnosno vezu između biološki zadanih osobina i psihološko-socijalnog te obiteljski nesvjesnog koje se dijeli na pet posebnih područja: libidotropizam (vidljivo u izboru partnera), sociotropizam (vidljivo u izboru bliskih osoba), operotropizam (izbor profesije, odnosno zanimanja), morbotropizam (genetske predispozicije za određenu bolest) i thanatotropizam (unutar obitelji postoje određene značajke) (Janković, 2004).

Teorija društvene razmjene u središte svog istraživanja stavlja čovjekovo ponašanje unutar društva. Prema Janković (2004) teorija društvene razmjene proučava na koji način pojedinci međusobno razmjenjuju resurse: ljubav, status, informacije, novac, dobra i usluge.

Teorija socijalne potpore naglašava važnost grupa za međusobno pružanje pomoći. Janković (2004) definira teoriju socijalne potpore kroz socijalno ponašanje (čovjekovo djelovanje na okolinu), socijalnu interakciju (više pojedinaca koji zajedno žele djelovati na međusobno ponašanje i suodnos) i socijalno prijateljstvo (odnosi se na interakciju između pojedinaca koja je uvjetovana njihovim djelovanjem u prošlosti). Prednost ove teorije je da podiže svijest o važnosti kvalitetne interakcije između pojedinaca.

Teorija socijalne mreže proučava socijalne mreže koje se temelje na razmjeni informacija, ljubavi, dobara i osjećaja unutar veza koje mogu biti jednostruke ili višestruke. „Socijalna mreža označuje trajnije i kontinuirano komuniciranje među točno određenim međusobno povezanim subjektima. To je dinamički odnos, jer se socijalne mreže šire, smanjuju, prorjeđuju ili zgušnjavaju, u skladu s interakcijama među subjektima. One nisu jednake i nemaju isto značenje za sve subjekte koji su u njih uključeni“ (Janković, 2004, str. 49).

Teorija spolova govori o korištenju društvene moći u procesu socijalizacije i nametanju dominacije muškaraca te o određenim karakteristikama za ženski i muški spol. Primjerice, govori se o određenim zanimanjima i ponašanjima koja su unaprijed definirana kao muška ili ženska. Primjetno je da su spolovi međusobno suprotstavljeni i da muškarci imaju prednost u odnosu na žene, čak i unutar obitelji.

Teorija sukoba dijeli sukobe na svakodnevne (beznačajne) i na vrlo važne koji mogu utjecati na zdravlje obitelji. Prema Janković (2004) svaki član obitelji ima određenu količinu moći (novac, um, tjelesna snaga, ispravnost, dobra, ljubav) koja, iako je različita po vrsti, izvoru i intenzitetu, ipak omogućuje svakom pojedincu igranje određene uloge.

Ekološka teorija u središte svog istraživanja stavlja ljude kao biološka i socijalna bića koji su u interakciji sa svojom okolinom. Janković (2004) govori o tri pretpostavke unutar ekološke teorije. Prva govori o obitelji koja zajedno sa svojom okolinom predstavlja ekosustav. Druga pretpostavka govori o obitelji koja obavlja hranidbene i psihosocijalne funkcije i biološko, fizičko i ekonomsko održavanje za sebe kao zajednicu, ali i za svoje članove. Posljednja pretpostavka govori o međuovisnosti naroda sa vlastitim resursima.

Može se govoriti o velikom broju teorija o obitelji i njihovoj podjeli. Teorije se mogu promatrati kao nepotpune jer promatraju obitelj samo s jednog gledišta. Kada bi se sintetiziralo više teorija bilo bi moguće definirati obitelj i njezine značajke. U nastavku će se više govoriti o roditeljstvu za koje se pretpostavlja da nosi odgojnu ulogu u obitelji.

4. RODITELJSTVO

Sigurno je da rođenje djeteta donosi brojne promjene u životu odraslog čovjeka i postavlja pred njega brojne zahtjeve u ostvarivanju nove uloge koja zahtijeva niz promjena u odnosu prema sebi i drugima. Ta uloga naziva se roditeljstvo. Roditeljstvo predstavlja izuzetno širok pojam te mu se često ne zna pravi smisao, a ni značenje. Taj se pojam razvija i mijenja usporedno s razvojem društva. „Kao prvo, to je odlučivanje za djecu, preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge i redefiniranje vlastitih ciljeva, vrijednosti kao i doživljaja vlastite vrijednosti zbog emocionalnog i materijalnog ulaganja i ulaganja napora, zbog nagrade u emocionalnoj povezanosti i doživljaju djetetova uspjeha i razvoja. Taj bismo prvi skup pojava mogli najšire imenovati kao doživljaj roditeljstva. Kao drugo, to je rađanje djece, njihovo zaštićivanje i briga za njihovo održanje, život i razvoj, te vođenje i pomaganje njihova razvoja. Ukratko, to je roditeljska briga, roditeljska skrb. Kao treće, to su svi namjerni postupci i aktivnosti koje roditelj poduzima i provodi kako bi osigurao sve te ciljeve, to su, naime, roditeljski postupci, aktivnosti i ponašanje. I na kraju, to su tipične emocionalne prilike roditeljstva unutar kojih se ostvaruju odnosi između djeteta i roditelja, tj. roditeljski odgojni stil“ (Čudina – Obradović, M., i Obradović, J., 2006, str. 243).

Roditeljstvo ovisi o brojnim odrednicama. Primjerice, ono ovisi o obiteljskom i širem društvenom kontekstu, o značajkama djeteta i roditelja te o razvoju djeteta i roditelja. Prisutnost djeteta u obitelji mijenja ponašanje roditelja i izaziva pozitivne ili negativne osjećaje, stoga roditeljstvo ovisi i o subjektivnom doživljaju pojedinca. Roditeljstvo može izazivati zadovoljstvo, ali i stres i zahtjeve roditeljske uloge. Prema Čudina - Obradović i Obradović (2006) roditeljsko zadovoljstvo obuhvaća zadovoljstvo odnosom dijete-roditelj, zadovoljstvo vlastitom uspješnošću kao roditelja i zadovoljstvo potporom bračnog partnera u roditeljskoj ulozi, te zadovoljstvo ponašanjem djeteta, zadovoljstvo samim sobom kao roditeljem. S druge strane zahtjevi i stres roditeljske uloge sastoje se od dva pojma. Prvi pojam su zahtjevi koji su namijenjeni roditeljima, a mogu se povezati s velikim vanjskim pritiskom i visokim očekivanjima koja roditeljima otežavaju njihovu ulogu. Drugi pojam je stres roditeljske uloge da nije u mogućnosti ispuniti zahtjeve roditeljstva. Primjerice, zahtjevi koji se mogu postaviti pred roditelje su djetetova neprilagodljivost, negativna emocionalnost i zahtjevnost, a stresovi mogu biti

roditeljska depresija, ekonomska ograničenja, roditeljev osjećaj vlastite nekompetencije i slično. „Roditeljski doživljaj kompetencije djeluje na roditeljsku sliku o sebi, na motivaciju za bavljenje djetetom, na odnos roditelja prema djetetu i time znatno utječe na razvoj djeteta“ (Čudina – Obradović, M., i Obradović, J., 2006, str. 249).

Roditelji svojim ponašanjem mogu izazvati negativne ili pozitivne rezultate. Na razvojne rezultate utječu roditeljski odgojni stil, djetetovo prihvaćanje roditeljskih utjecaja, roditeljska aktivnost i postupci te odgojni ciljevi i roditeljske vrijednosti. Čudina – Obradović i Obradović (2006) definiraju odgojne ciljeve kao ciljeve koje roditelji žele postići u razvoju svoje djece, a roditeljske aktivnosti i postupke izjednačavaju s roditeljskim ponašanjem koje je određeno odgojnim ciljevima.

Čudina – Obradović i Obradović (2006) spominju deset važnih roditeljskih postupaka koji su nužni za održavanje dobrih odnosa između roditelja i djeteta:

- Nadzor (poznavanje djetetovog provođenja slobodnog vremena)
- Česta, dobra i otvorena komunikacija i sudjelovanje u zajedničkom odlučivanju (otvoren razgovor između djeteta i roditelja)
- Uključenost roditelja u školsko učenje (zainteresiranost roditelja)
- Iskazivanje međusobnog poštovanja i ljubavi
- „Disciplina“ (postavljanje granica i kriterija ponašanja)
- Poticanje djetetove samostalnosti (širenje granica)
- Briga za društveno uključivanje u kvalitetnu skupinu vršnjaka (isticanje prosocijalnih odnosa)
- Briga za strukturiranost svakodnevice (planiranje svakodnevnih aktivnosti)
- Sprječavanje djetetova doživljaja odbačenosti od strane roditelja.

Roditeljstvo koje se često izjednačuje i s dužnošću i s pravima roditelja, uređeno je i pravno. U Obiteljskom zakonu (2014) roditeljstvo je dužnost roditelja da se skrbe o djetetu s ciljem ostvarivanja njegove dobrobiti. Roditelji se ne mogu odreći roditeljske skrbi, ali mu sud može oduzeti pravo da živi s djetetom i da ga odgaja, ako procijeni da je roditelj nekompetentan i da destruktivno djeluje na dijete i njegov cjelokupan razvoj.

Važno je razumjeti ulogu roditeljstva kako bi se mogla izgraditi bolja i uspješnija budućnost sa vlastitom djecom. No, veoma je važna i uključenost i briga oba roditelja. U današnje vrijeme može se primijetiti kako su se očevi sve više počeli uključivati u odgoj djeteta, što se svakako može povezati sa pojavom suvremenog roditeljstva.

4.1. Suvremeno roditeljstvo

U suprotnosti s tradicionalnim shvaćanjem roditeljstva u kojem se roditeljstvo moglo izjednačiti s majčinstvom, pojam suvremeno roditeljstvo podrazumijeva ravnopravno roditeljsko partnerstvo. Čudina – Obradović i Obradović (2006) govore o ravnopravnim roditeljima koji odbijaju tradicionalne društvene pritiske, uvriježene stereotipe majčinstva i očinstva te rodno podijeljene radne uloge u kući i izvan nje. Takvi se roditelji svakodnevno zajednički dogovaraju i prilagođavaju situaciji, a takvo zajedničko roditeljstvo pozitivno utječe na majku koja će osjećati zadovoljstvo zbog potpore svog supruga, ali i na oca koji se neće osjećati isključeno.

Suvremeni roditelji njeguju uzajamni proces između sebe i svog djeteta, interpretiraju međusobno ponašanje i postupke, pridaju značenje tom odnosu, postavljaju određena očekivanja i granice te su fleksibilni i dijele svoju moć sa djetetom. U odnosu na tradicionalno roditeljstvo, suvremeno naglašava sigurnost, toplinu i ljubav. Ipak, djetetu je osim sigurnosti i ljubavi, potrebno i vodstvo od strane roditelja, briga i disciplina. Može li dijete bez određenog vodstva i brige od strane odrasle osobe samo skrbiti o sebi? Uzevši u obzir vrijednosti tradicionalnog i suvremenog roditeljstva, roditelji mogu sa vlastitom djecom ostvariti pozitivan odnos utemeljen na velikoj količini odgovornosti, ali i topline i ljubavi.

Suvremeno roditeljstvo ukazuje na to da je najbolje kada je obitelj skladna i cjelovita. Takvo okruženje treba djetetu za povoljan rast i razvoj. No, nužno je i primjenjivati odgovarajući roditeljski odgojni stil kako bi se postigao pozitivan rezultat koji će poticati djetetov cjelokupan razvoj, a o čemu će više riječi biti u nastavku.

4.2. Roditeljski stilovi

Roditelji odabirom vlastitog odgojnog stila uvelike utječu na to kakav će biti razvoj njihova djeteta. Glavna razlika između roditeljskih odgojnih stilova je u količini roditeljske topline i roditeljskog nadzora. Maccoby i Martin prema (Čudina – Obradović, M., i Obradović, J., 2006) definirali su četiri tipa roditeljskog odgojnog stila:

- Autoritaran odgojni stil – stil koji je obilježen visokim roditeljskim očekivanjima uz strogi nadzor i kažnjavanje u slučaju kršenja strogo postavljenih pravila. Djeca koja žive u takvom okruženju uz nedovoljno topline, obično su povučena, bojažljiva i razdražljiva.
- Autoritativan odgojni stil – odgovarajući stil koji djetetu pruža onoliko topline i kontrole koliko je njemu to potrebno. Roditelji određuju granice i imaju kontrolu, ali pružaju djetetu i osjećaj topline i sigurnosti. Odnos koji se zasniva na autoritativnom odgojnom stilu temeljen je na uzajamnom poštovanju i prihvaćanju. Potiče se dječja znatiželja, mašta i samostalnost te su takva djeca spontana i slobodno izražavaju svoje emocije i mišljenje.
- Permisivan odgojni stil – previše popustljiv stil u kojem roditelji traže premalo od svoje djece. Roditelji pružaju djeci veliku količinu ljubavi i podrške, ali i preveliku slobodu. U tom odnosu nedostaje roditeljske kontrole i nadzora što djetetu ulijeva nesigurnost zbog prevelike slobode kojoj ono samo nije doraslo, pa može doći do agresivnih djetetovih reakcija.
- Zanemarujući odgojni stil – zapuštajući roditeljski odgojni stil u kojem se pojavljuju samo prilike za roditeljstvo, jer unutar takvog stila nema potrebnog nadzora, topline i sigurnosti zbog nedostatka vremena ili emocionalnog odbacivanja djece od strane roditelja. Djeca koja odrastaju u obitelji bez roditeljske kontrole i topline, često se razvijaju u adolescente koji pokazuju različite oblike neprihvatljivog ponašanja, pokazuju neprijateljstvo i otpor te uglavnom ne postižu velike školske uspjehe.

Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) u novije se vrijeme razlikuju dvije vrste nadzora. Prvi je nadzor ponašanja koji se odnosi na definiranje pravila ponašanja i dopuštenih granica. Ukoliko se prekrše unaprijed definirana pravila i

granice, dolazi do kažnjavanja. Takvim nadzorom želi se izbjeći nepoželjno ponašanje djeteta. Druga vrsta je psihološki nadzor/pritisak/ograničavanje koji nastoji pratiti djetetov unutarnji svijet. Ta je vrsta nadzora nepoželjna jer često u djetetu budi depresiju, a ponekad i agresivnost. U svemu, pa i u nadzoru potrebno je biti umjeren, kako dijete ne bi doživjelo osjećaj nametljivosti. Postavlja se pitanje: „*mogu li roditelji ostvariti bliski odnos sa svojim djetetom na temelju otvorene emocionalne komunikacije ili ipak stvaranje takvog odnosa ovisi i o dječjem temperamentu?*“

Autori Steinberg, Elmen i Mounts prema (Čudina – Obradović, M., i Obradović, J., 2006) dopunili su roditeljske odgojne stilove još jednom dimenzijom roditeljstva koja se naziva roditeljska potpora autonomiji ili uravnoteženost moći. Ta dimenzija orijentirana je na razdoblje u kojem dijete počinje uspostavljati neovisan psihološki identitet, a govori o roditeljskom poticanju djeteta da bude što samostalnije u odlučivanju.

Najbolje odgojne rezultate, ipak postižu roditelji koji svom djetetu omogućuju da bude neovisno i da samostalno odlučuje, ali koji pritom neprimjetno nadziru kako i s kime ono provodi svoje slobodno vrijeme. Roditeljski stil i odgojni postupci koje roditelj primjenjuje proizlaze upravo iz svijeta njegovih vrijednosti. Vrijednosti suvremenog roditelja uglavnom odgovaraju i autoritativnom odgojnom stilu, jer roditelji uglavnom prepoznaju vrijednost i utjecaj pozitivnog odgoja, ali i važnost vlastite uloge. Važnost roditeljske uloge u životu djeteta, ali i cijele obitelji za razvoj djeteta je velika jer obitelj oblikuje dijete od samih početaka.

5. VAŽNOST OBITELJI ZA RAZVOJ DJETETA

Obitelj je prva i najvažnija djetetova odgojna sredina koja ima utjecaj na djetetov emocionalni, tjelesni, socijalni, intelektualni i moralni razvoj. „Nitko djetetu ne može pružiti potpunu tjelesnu, socijalnu i emocionalnu zaštitu kao obitelj. Međutim, hoće li roditelji djetetu pružiti primjerenu brigu, ovisi i o njihovoj emocionalnoj zrelosti, kao i o brojnim drugim čimbenicima, primjerice zdravlju i razvitku djeteta, oblikovanju njihova ponašanja te o sposobnosti primjene roditeljskih vještina odgajanja“ (Rosić, V., i Zloković, J., 2002, str. 35)

Neupitno je da obitelj ima veliki utjecaj na razvoj djeteta već od njegova prenatalnog razvoja. No, postavlja se pitanje, koliko je zapravo presudan obiteljski utjecaj?

Autori Phillips, Brooks-Gunn, Duncan, Klebanov i Crane prema (Čudina – Obradović, M., i Obradović, J., 2006) opisuju različite utjecaje naslijeđa i okoline na razvoj djeteta. Oni opisuju djetetovo naslijeđe i obiteljsku okolinu kroz tri vrste povezanosti. Pasivna povezanost odnosi se na pasivno prenošenje roditeljskih gena, a govori o mogućnosti utjecaja roditeljskih gena na naslijeđe djeteta i na njegovu okolinu. Primjerice, roditelji koji su likovno daroviti mogu te gene prenijeti na dijete. Ako će istodobno stvarati i poticajnu okolinu bogatu likovnim sadržajima, dijete će vjerojatno razviti likovnu sposobnost.

„Reaktivna povezanost odnosi se na interakciju genskog naslijeđa i djetetove okoline, a očituje se kao pojava da će okolina drukčije reagirati na pojedince različitih naslijeđenih osobina i različite osjetljivosti“ (Čudina – Obradović, M., i Obradović, J., 2006, str. 293). Primjerice, ako dijete pokazuje nadarenost za umjetnost, roditelji mogu to primijetiti i omogućiti djetetu da se razvija uz pomoć poticajne okoline i organiziranog učenja na tom području. Ipak, neki roditelji neće to primijetiti ili će zanemariti, te njihova djeca neće imati daljnje prilike za razvoj.

Aktivna povezanost djetetovog naslijeđa i okoline omogućuje da djetetovi geni utječu na dijete tako da ono samo aktivno istraži i odabere područja iz svoje okoline za koja je najviše osjetljivi. Odrastanjem će dijete stvarati i birati onu okolinu koja najviše odgovara njegovim sposobnostima. Primjerice, roditelji najprije prenose na dijete likovne sposobnosti, a potom to dijete postaje pojačano osjetljivo na likovne podražaje iz okoline. Sve više će samo primjećivati takve podražaje i

baviti se svojstvima likovne umjetnosti, što će dalje poticati razvoj njegove urođene likovne sposobnosti.

Odnos obitelji i djeteta je recipročan. Roditelji svojim ponašanjem i postupcima utječu na dijete, a dijete jednako tako utječe na roditelje. Obitelj je dakle dinamična struktura koja je izložena stalnim promjenama u svakom pojedincu, u strukturi obitelji, ulogama i u okolnostima života te zahtijeva određenu prilagodljivost i fleksibilnost kako bi uopće mogla normalno funkcionirati.

S obzirom na veliku važnost obitelji u djetetovu životu, važno je i kakva je ta obitelj?

Kako bi dijete imalo priliku za normalan cjelokupan rast i razvoj, važno je da obitelj predstavlja zdravu i poticajnu okolinu za dijete. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) obitelj će biti zdrava za dijete ako tijekom njegova razvoja postoji roditelj ili jedan stalan skrbnik koji stvara čvrstu vezu s djetetom, pruža mu podršku tijekom cijeloga djetinjstva, sve do njegove potpune samostalnosti.

Utjecaj obitelji na cjelokupan djetetov razvoj jedan je od najvažnijih dimenzija koje su presudne za kvalitetan razvoj djeteta.

6. ZAKLJUČAK

Odgoj, kao najvažniji proces i dalje predstavlja primarnu ulogu najstarije ljudske zajednice. Često se postavlja pitanje kakav je odgoj primjeren djetetu?

Odgoj primjeren djetetu bio bi upravo onaj odgoj koji odgovara potrebama djece. Roditelji mogu pravilnim odgojem pomoći svom djetetu u odrastanju kako bi ono moglo postići svoj puni potencijal. Postoje različite odgojne metode, stilovi i postupci, a za koje će se obitelj opredijeliti ovisi o njihovoj kulturi i vrijednostima za koje se ona zalaže. Svaka obitelj je različita kao što je i svako dijete individua za sebe, ali ono što spaja sve obitelji trebalo bi biti osiguravanje cjelokupne dobrobiti za dijete korištenjem pravilnih i dosljednih odgojnih postupaka. Odgoj će biti funkcionalan ako oba roditelja timski surađuju u odgoju djeteta koji se temelji na razumijevanju, sigurnosti, toplini i ljubavi.

Kakvi će odnosi i kakav će odgoj biti u obitelji, o tome odlučuju roditelji koji sami biraju kulturu i ozračje u kojem će odgajati svoje dijete. Roditelji mogu svojim postupcima uvelike utjecati na razvoj vlastitog djeteta, ali i na zdravlje i funkcionalnost cijele obitelji. Odnos roditelja i djeteta je posve dvosmjernan zato što roditelj svojim postupcima svjesno i nesvjesno utječe na dijete, ali isto tako i dijete utječe na roditelja. Da bi roditelj mogao odgajati dijete i preuzeti odgovornost za svoju ulogu, potrebno je da prvo dobro poznaje sebe i da zna dobro upravljati sam sa sobom. Također, roditelji bi trebali biti svjesni i svojih postupaka i reakcija jer su upravo oni modeli čija ponašanja dijete usvaja putem opažanja i oponašanja. Ne postoji savršen roditelj, ali postoji roditelj koji uvijek radi na sebi, svjestan je svojih pogrešaka i čini ono što misli da je najbolje za dobrobit djeteta. Stoga je roditeljima potrebno osnaživanje kroz nova znanja bez da im se nameću visoka očekivanja i pritisak koji ih može dodatno zbuniti u njihovoj ionako teškoj ulozi.

Obitelj kao zajednica zahtijeva da njezini članovi, prvenstveno roditelji ili skrbnici poduzimaju dosljedne postupke pune ljubavi i razumijevanja spram djeteta. Kako bi obitelj mogla normalno funkcionirati potrebno je da roditelji steknu dobru praksu upotrebljavanja i postavljanja zajedničkih ciljeva. Zreli i odgovorni roditelji shvaćaju da je primarni cilj njihove obitelji priprema djeteta za svijet odraslih, odnosno oblikovanje mudre i poštene osobe sa svim njezinim potencijalima i

ograničenjima. Kako bi roditelji mogli pomoći svom djetetu na tom putu odrastanja i oblikovanja njegove osobnosti, roditelji moraju znati prepoznati što im je važno u životu, što žele za svoje dijete, ali što je važno njihovom djetetu i što ono samo želi.

Dobar odgoj temelji se na slobodi, mudrosti i ljubavi jer kako bi dijete postalo zrela osoba, najprije ono mora biti slobodno, da bi znalo koristiti svoju slobodu mora biti pametno, a najvažnije je ipak da zna voljeti sebe i druge ljude. Tako naša djeca mogu postati zreli ljudi s razvijenim osjećajem samopoštovanja i vlastite dobrobiti, ali i dobrobiti za druge ljude u svojoj okolini.

LITERATURA

- Čudina – Obradović, M., i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing.
- Grgec – Petroci, V., Lacković, L., i Maleš, D. (2011). *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Alinea.
- Hrvatski sabor,. (2014). *Obiteljski zakon*. *Narodne Novine*.
- Janković, J. (2004). *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alinea.
- Juul, J. (2002). *Razgovori s obiteljima*. Zagreb: Alinea.
- Juul, J. (2017). *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: OceanMore.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
- Rečić, M. (1996). *Odgoj u obitelji*. Đakovo: Tempo.
- Rosić, V., i Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade.
- Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske toplice: Tonimir.
- Vujčić, V. (2013). *Opća pedagogija*. Zagreb: Hrvatski pedagoško – književni zbor.
- Vukasović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi“.

Kratka biografska bilješka

Zovem se Ivana Plevnjak, rođena sam 26.11.1999. godine u Varaždinu. Živim u Budislavcu, malenom naselju u blizini grada Varaždina. Pohađala sam osnovnu školu u Vidovcu i Srednju školu Ivanec u Ivancu, smjer opća gimnazija. Maturirala sam 2018. godine, nakon čega sam upisala Učiteljski fakultet u Zagrebu, odsjek u Čakovcu, studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Ivana Plemjak

(vlastoručni potpis studentice)